

2. Волков, В. А. Управление заемным капиталом предприятия [Текст] : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / В. А. Волков. – Саратов, 2005. – 172 с.
3. Бланк, И. О. Финансовый менеджмент [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Ельга, 2007. – 481 с.
4. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь [Текст] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовской, Е. Б. Стародубцева. – М. : Инфра-М, 2006. – 922 с.
5. Артеменко, В. Г. Финансовый анализ [Текст] / В. Г. Артеменко, М. В. Беллендыр. – М. : Дело и сервис, 2005. – 259 с.
6. Миронов, М. Г. Финансовый менеджмент [Текст] / М. Г. Миронов, Е. А. Замедлина, С. В. Жарикова. – М. : Экзамен, 2004. – 226 с.
7. Яблокова, Р. З. Финансовый менеджмент в вопросах и ответах [Текст] / Р. З. Яблокова. – М. : Проспект, 2004. – 202 с.
8. Сироткин, В. Б. Финансовый менеджмент компаний [Текст] / В. Б. Сироткин. – СПб. : Эльга, 2001. – 308 с.
9. Ковалев, В. В. Курс финансового менеджмента [Текст] / В. В. Ковалев. – М. : Проспект, 2008. – 326 с.
10. Шохин, Е. И. Финансовый менеджмент [Текст] / Е. И. Шохин. – М. : ФБК-Пресс, 2002. – 94 с.
11. Титов, В. И. Экономика предприятия [Текст] / В. И. Титов. – М. : Эксмо, 2008. – 355 с.
12. Каратуев, А. Г. Финансовый менеджмент [Текст] / А. Г. Каратуев. – М. : ФБК-ПРЕСС, 2001. – 496 с.
13. Бондарев, В. В. Корпоративные финансы [Текст] / В. В. Бондарев, В. Е. Леонтьев. – СПб. : Питер, 2002. – 544 с.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© Н.С. Краснокутська, В.В. Землянок, 2011.

УДК 330.5(477)

Л.Д. Забродська, канд. экон. наук, доц.

М.В. Чорна, канд. экон. наук, доц.

Г.І. Забродська, асист.

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ З ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРА В УКРАЇНІ

Визначено основні проблеми формування людського фактора на макрорівні в Україні на основі результатів дослідження тенденцій аналітичних показників.

Определены основные проблемы формирования человеческого фактора на макроуровне в Украине на основе результатов тенденций аналитических показателей.

The basic problems of forming of human factor are certain authors on a macrolevel in Ukraine on the basis of results of tendencies of analytical indexes.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливість людського фактора в розвитку економіки доведена у науковій літературі. У численних працях вітчизняних і іноземних авторів приділено велику увагу поняттям, які відображають сутність людського фактора як рушійної сили процесів, що відбуваються у країні. Проте до теперішнього часу не вдалося системно пов'язати кризові чинники зі станом формування людського фактора. Це зумовлює актуальність проблеми, що досліджується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи до визначення чинників формування людського фактора макrorівня розглядалися у працях учених: Л.М. Гаєвської, О.А. Грішнкової, А.В. Коровського, Е.М. Лібанової, В.В. Онікієнка, І.Л. Петрової, С.І. Пирожкова, О.М. Попова, Е.А. Уткіна, Г.В. Щекина та ін. Проте для одержання об'єктивної оцінки не достатньо навести абсолютні показники необхідно провести співставлення інтерпретацій різноспрямованих процесів, щоб отримати більш об'єктивне відображення ситуації. Це підтверджує актуальність обраної теми статті.

Мета та завдання статті. Метою статті є дослідження аналітичних аспектів формування людського фактора на макrorівні. Для досягнення мети необхідно виконання наступних завдань: визначення тенденцій основних показників формування людського фактора на макrorівні; інтерпретація результатів аналітичних досліджень; визначення проблем формування людського фактора на макrorівні в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головним завданням макроекономічної політики будь-якої сучасної європейської країни є створення умов, які забезпечили б довготривале економічне зростання. За останні роки учений світ визнав, що основним чинником забезпечення економічного зростання є активізація формування людського фактора в країні.

Чинники макrorівня впливають на загальну ситуацію в країні, яка багато у чому визначає орієнтири та можливості щодо формування людського фактора. Так, економічні чинники й, зокрема, середньодушовий ВВП, на нашу думку, відображають не тільки динаміку макроекономічного розвитку країни та відповідно потенціалу зростання доходів населення, а й потенціалу демографічного і соціального розвитку. У результаті оцінки визначено: динаміка середньодушового ВВП стабільно зростаюча (рис. 1), але за результатами 2008 р. цей показник склався на рівні 20534 грн. [1, с. 28], що дорівнює 2,5 тис. дол. США за курсом 8 грн. за 1 дол. США. З огляду на світові, у тому числі Європейські стандарти Україна відстає за обсягом цього показника,

який, наприклад, у країнах Євросоюзу становить у середньому 20 тис. дол. США [2]. При цьому, для того щоб отримати асоційоване членство в Євросоюзі, необхідно мати середньодушовий ВВП на рівні 10 тис. дол., тобто підвищити його майже у чотири рази. Рух країни у цьому напрямі підтверджує стабільна тенденція зростання доходів населення. Але рівень життя населення як умова формування людського фактора визначається не лише доходами населення, а й рівнем та динамікою індексів споживчих цін. Саме цей показник значною мірою відбиває здатність населення задовольняти свої потреби. За даними Держкомстату України коефіцієнт співвідношення індексів доходів населення та споживчих цін свідчить про стабільне перевищення темпів зростання доходів населення над споживчими цінами (рис. 1).

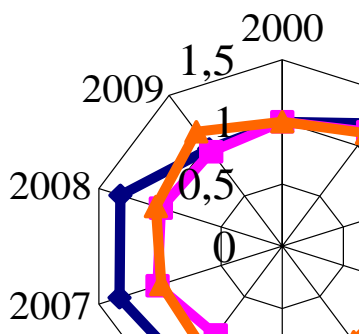

Рисунок 1 – Динаміка економічних чинників впливу на формування людського фактора на макrorівні: ♦ – індекс ВВП на душу населення (ІВВП), од.; ■ – індекс коефіцієнта співвідношення індексів доходів населення та споживчих цін (Кд/ц), од.; ▲ – індекс частини витратків на освіту в ВВП (Іво), од.

Також можна підкреслити, що індекс витратків на освіту в ВВП щорічно (крім 2004 та 2007 рр.) зростає, тобто збільшуються фінансові вкладення в освітній потенціал населення країни, але темпи зростання значно відстають від темпів середньодушового ВВП, що може свідчити про нижчу пріоритетність цього напрямку формування людського фактора на рівні держави. Це відбувається не зважаючи на те, що саме освіта є одним із основних чинників економічного зростання країни та розвитку її людського фактора. Цей висновок підтверджує занижений рівень обсягу витратків на освіту в ВВП, який у 2008 р. не набагато перевищує 6%, коли у США він складає 9% ВВП або 646,8 млрд дол. США, що свідчить про недостатній рівень фінансування розвитку освітнього потенціалу населення в Україні для формування людського фактора сучасного інформаційного суспільства.

Доступність освіти визначається також кількістю навчальних закладів. Оцінюючи динаміку кількості освітніх установ в Україні, бачи-

мо щорічне скорочення їхньої загальної кількості, а у їхньому складі зменшується кількість і питома вага закладів вищої освіти I-II рівня акредитації у разі одночасного збільшення кількості й питомої ваги закладів вищої освіти III-IV рівня акредитації (рис. 2). Ця тенденція пояснюється зростанням попиту на освіту вищого рівня, яка забезпечує більшу конкурентоспроможність на ринку праці. Кількість професійно-технічних закладів після спаду 1995-2003 рр., починаючи з 2004 р. щорічно зростає, але кількість осіб, за той же період, знижується, що відбиває тенденцію втрати зацікавленості у випускників шкіл в набутті робочих спеціальностей. При цьому держава зберігає потенціал профтехнічної освіти для забезпечення майбутнього попиту на висококваліфікованих робітників за умов пожвавлення виробництва та виходу на пенсію фахівців, що набували досвід виробництва за радянських часів.

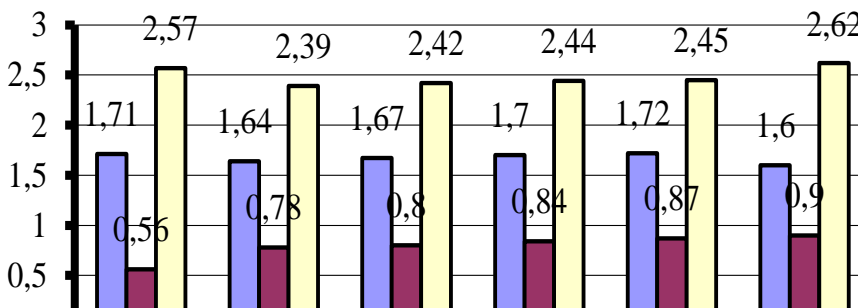

Рисунок 2 – Динаміка структури освітянських установ в Україні: ■ – ВНЗ I-II рівнів акредитації (од.); ■ – ВНЗ III-IV рівнів акредитації (од.); □ – професійно-технічні заклади (од.)

Кількість осіб у загальноосвітніх закладах у цілому неухильно знижується. У майбутньому ця тенденція може призвести, по-перше до проблем набору у ВНЗ, а по-друге – зниження якості освіти у зв'язку з відсутністю конкурсу під час набору студентів. Спираючись на це, можна визнати, що забезпечення активізації формування людського фактора за рахунок підвищення якості освіти вимагає або скорочувати набір у ВНЗ III-IV рівня акредитації, або зберігати його з одночасним зменшенням набору в інші навчальні заклади з покращенням мотивації підвищення якості освіти в загальноосвітніх закладах й набуття вищої освіти вищого рівня. Отже, в Україні необхідно передусім звернути увагу на якість середньої освіти, яка є фундаментом підготовки та загальної культури людського потенціалу й без цього фундаменту вищі навчальні заклади не зможуть підвищувати якість освіти.

У західних країнах на протидію українським тенденціям зростання контингенту студентів йде дуже високими темпами. Так, за

останні 30 років контингент студентів помножився в Іспанії та Швеції у 10 разів, Австрії – 9 разів, Франції – 7 разів. Також важливою характеристикою освіти в країні є показник технологічної та економічної доступності вищої освіти. Під технологічною доступністю вищої освіти мається на увазі кількість місць у ВНЗ на 100 випускників середніх шкіл. Економічна доступність полягає у фінансових можливостях отримання вищої освіти, куди передусім входить оплата за навчання. Технологічна доступність вищої освіти в Україні зростає, але значно відстає від США, Японії та ін. розвинених країн. При цьому зростання економічної доступності вищої освіти в Україні є загрозливим фактором, тому що різка диференціація доходів населення на тлі бурхливого розвитку недержавних комерційних ВНЗв і платного навчання можуть призвести до того, що діти з малозабезпечених родин не зможуть навчатися на безкоштовній (за рахунок бюджетного фінансування) основі через брак коштів на харчування, одяг, житло протягом п'яти років (середній термін навчання у ВНЗ України).

Потенціал розвитку вищої освіти значною мірою залежить від якості науково-педагогічних кадрів. Основним джерелом підвищення якості науково-педагогічних кадрів є підготовка аспірантів й докторантів. Динаміка тут є позитивною як за кількістю організацій, що готують аспірантів і докторантів, так і чисельністю аспірантів і докторантів. За період 2000-2008 рр. кількість організацій, що готують аспірантів зросла на 88 або 21%, а докторантів – на 43 або 20,6%. При цьому кількість підготовлених аспірантів зросла майже на 40%, а докторантів – на 3%, тобто потенціал вищої освіти нарощується за рахунок щорічної підготовки цих висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, що, у свою чергу, свідчить про створення умов нарощування людського потенціалу й відповідно формування людського фактора сучасної економіки знань.

Таким чином, макроекономічні чинники здійснюють позитивний, у цілому, вплив на формування людського фактора, але існує значне відставання економічного потенціалу у порівнянні з розвиненими країнами й наявна обмеженість економічних можливостей країни, яка не дозволить не лише найближчим часом, а й у довгостроковій перспективі досягти європейського рівня розвитку освітнього потенціалу, стану здоров'я, народжуваності, тривалості життя та ін. властивостей людського фактора в Україні.

Цей висновок підтверджують визначена динаміка демографічних чинників, зокрема, динаміка загальної чисельності населення й відповідно чисельності економічно активного населення працездатного віку, свідчать про те, що має місце стабільна тенденція скорочення, яка за останні роки стала основною причиною загострення демографічної ситуації. Так, з 1 січня 1993 р. (найбільша чисельність населення в Україні) до 1 січня 2009 р. загальна чисельність населення скоротилася на 5,9 млн осіб, або на 11,4 % (з 51,9 до 46,0 млн. осіб), а еконо-

мічно активного населення працездатного віку – з 21,15 млн осіб в 2000 р. до 20,68 млн – в 2008 р. [1, с. 27, 362; 3, с. 407]. Спираючись на це, можна визнати, що темпи зменшення економічно активного населення працездатного віку нижчі, ніж загальної чисельності населення за рахунок зростання зайнятості населення працездатного віку [1, с. 362]. Цю тенденцію підтверджує динаміка показника індексу частки економічно активного населення працездатного віку (рис. 3), яка відображає позитивну динаміку поповнення трудових ресурсів країни, незважаючи на негативну демографічну ситуацію щодо загального зменшення чисельності населення.

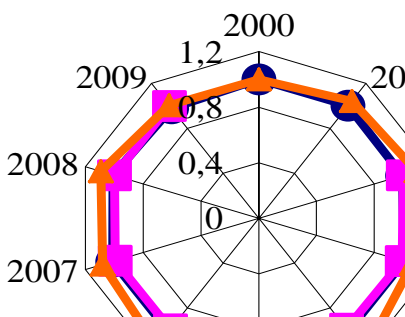

Рисунок 3 – Динаміка демографічних чинників впливу на формування людського фактора (макрорівень): ● – індекс частки економічно активного населення працездатного віку (ІПН), од.; ■ – індекс статевої структури економічно активного населення працездатного віку (Ісс), од.; ▲ – індекс освітньої структури населення (Іос), од.

Динаміку статевої структури економічно активного населення працездатного віку відображає показник індексу статевої структури економічно активного населення працездатного віку (рис. 3), яка відбиває зростання потреби суспільного виробництва в специфічних властивостях до праці, що більше притаманні чоловічій статі, оскільки стабільно частка чоловіків у економічно активному населенні працездатного віку перевищує частку жінок.

Таким чином, демографічні чинники макrorівня, незважаючи на негативні тенденції щодо скорочення загальної чисельності населення, впливають на залучення більшої кількості економічно активного населення працездатного віку та чоловіків у його складі, а освітній потенціал зростає за рахунок збільшення кількості осіб, що навчаються у ВНЗ III-IV рівня акредитації.

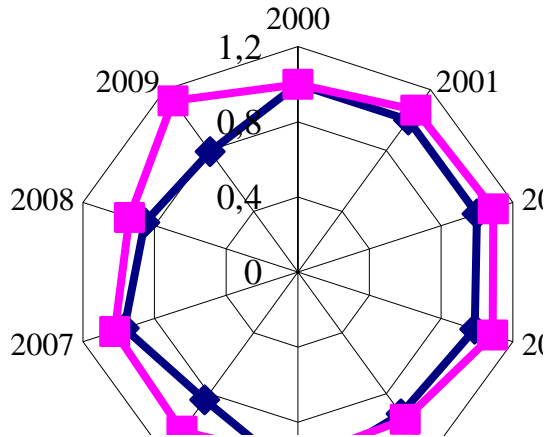

Рисунок 4 – Динаміка природно-історичних чинників впливу на формування людського фактора на макрорівні: ♦ – індекс загального природного приросту населення (на 10000 населення) (ІКПН), од.; ■ – індекс частки видатків на охорону здоров'я у ВВП (Івз), од.

Природно-історичні чинники, зокрема індекс коефіцієнта природного приросту населення, свідчать про деяке його зменшення (рис. 4), але значення коефіцієнта продовжує бути від'ємним. При цьому цей показник залишається найвищим у порівнянні з країнами Європи й постсоціалістичними державами, де природний приріст населення також має від'ємне значення, тобто він відбиває результати негативного впливу природного середовища, демографічної та економічної ситуації на потенціал оновлення трудового потенціалу країни і, відповідно, сукупних властивостей до праці. Важливою умовою формування людського фактора в Україні є стан системи охорони здоров'я та будь-яке сприяння цьому. Отже, індекс частки видатків на охорону здоров'я у ВВП коливався й знижувався в 2004, 2006, 2008 рр. При цьому видатки бюджету на охорону здоров'я в ВВП не досягли 4%, коли, у той самий час у США витрати на медичні послуги становлять майже 13% ВВП.

Негативною в Україні є тенденція кількості лікарняних закладів й лікарняних ліжок у них, а також кількості лікарів і середнього медичного персоналу. Так, за період 2000-2008 рр. зменшилась на 0,5 тис. одиниць кількість лікарських установ або на 15,2%, на 26 тис. або 5,6% лікарняних ліжок, на 3 тис. лікарів, на 53 тис. середнього медичного персоналу. Брак своєчасної та якісної медичної допомоги, низький рівень технічної оснащеності медичних установ, скорочення їхньої кількості, негативно впливає на стан здоров'я населення, спричиняє підвищену захворюваність та ранню смертність в Україні. Такий стан здоров'я не сприяє формуванню

людського фактора, який би відповідав високим кваліфікаційним вимогам, підвищеній мобільності, здатності до адекватної поведінки в динамічній ринковій ситуації.

Таким чином, природно-історичні чинники здійснюють негативний вплив на природний приріст й фізичний стан населення, що звужує потенціал розвитку властивостей до праці у населення України.

Наукові кадри, що виконують науково-дослідницькі та науково-технічні роботи не тільки забезпечують еволюційний розвиток науки та виробництва, але й створюють наукові школи, накопичують та передають наступним поколінням досвід, що сприяє накопиченню й розвитку людського потенціалу суспільства. Стан наукових кадрів свідчить про зменшення загальної кількості працівників на 32,5 тис. осіб за період 2000-2008 рр., але кількість докторів наук за той же період збільшилась на 2506, а кандидатів наук – на 15450 особи, що відповідає тенденції покращення якісного складу наукових кадрів й нарощування наукового потенціалу України. За віковою структурою спостерігається тенденція росту кількості докторів наук у віці, починаючи з 31 року, що відбиває історичний розвиток України, коли в період трансформації економічної системи та розпаду колишнього СРСР, фінансування науки практично зупинилося й багато фахівців виїхало з країни, а починаючи з 2000 р. економічне зростання дозволило відновити фінансування науки. Кількість кандидатів наук зменшується тільки у віковій групі 41-55 років, що також відповідає наслідкам історичної динаміки останніх років розвитку України.

Таким чином, не зважаючи на обмежене фінансування науки в Україні за останні роки наявний підйом якісного складу науковців, що відповідає процесу зростання людського потенціалу й забезпечення формування людського фактора. Проте результати оцінки людського розвитку, що проводяться ПРООН в Україні з 1995 р. доводять, що за роки незалежності установилася стійка тенденція падіння індексу людського розвитку, деякий підйом в 2000 р. і подальший спад до 177 місця у світовому рейтингу [4, с. 81]. Такі показники свідчать про стійке погіршення соціально-економічного становища населення в Україні, що безумовно є свідченням кризового стану формування людського фактора.

Падіння індексу людського розвитку в Україні обумовлене, у першу чергу, ростом диференціації реальних доходів населення, скороченням кількості благ та послуг, які за радянських часів надавалися безкоштовно, особливо в житлово-комунальному господарстві, громадському транспорті, охороні здоров'я та освіті, а також динамікою цін на продовольчі товари й житло.

Тенденція номінальної зарплатні найманих працівників також є стабільно зростаючою, проте цей показник значно нівелюється тим фактом, що частка витрат населення на придбання продуктів харчування, промислових товарів і послуг залишається дуже великою – близько 80% від усіх доходів (у країнах із розвинутою ринковою економікою – до 30%). Деформації у сфері оплати праці набули таких масштабів і

глибини, що відбулося фактичне перетворення заробітної платні в різновид соціальної виплати, не пов'язаної з кількістю, якістю й результатами праці. Праця і заробітна платня як ціннісні орієнтири втрачають своє значення, що руйнує основи економічного й соціального розвитку суспільства. Одночасно за даними Держкомстату України частка населення із середньодушовими грошовими витратами на місяць, нижчими прожиткового мінімуму, складає більше 30% й незважаючи на її значне зниження (у 2004 р. вона дорівнювала – 73,8%), цей рівень доводить факт бідності значної частини населення України.

Натомість бідність перетворюється на один із найважливіших загальнокризових чинників країни, формуючи соціальну напругу, стрімке зниження народжуваності, зростання обсягів еміграції (включаючи нелегальну), погіршення стану здоров'я та зростання смертності, посилення процесів депопуляції. Формуються передумови так званої хронічної, «спадкоємної» бідності — діти з бідних сімей приречені на таке ж бідування в дорослому житті. Не отримуючи сьогодні належної професійно-освітньої підготовки, ставши дорослими, вони не будуть конкурентоспроможними на ринку праці, не матимуть можливості забезпечити гідне майбутнє своїм нащадкам, тобто ті теж будуть бідними, що також є довгостроковою загрозливою тенденцією щодо відтворення людського потенціалу суспільства та формування людського фактора [5].

Усе це відбувається на посиленні процесів соціальної дезінтеграції у структурі українського суспільства, які визначаються якісними змінами у структурі доходів, відносинах із приводу перерозподілу власності та влади, які, у свою чергу, обумовлюють суттєві зміни рівня добробуту різних груп населення (співвідношення грошових витрат 20% найбільш та 20% найменш забезпеченого населення за період 2000-2008 рр. залишається дуже високим – на рівні від 6 до 4), й відповідно норм і цінностей, а також їх самоідентифікації, що безумовно є гальмом формування й активізації людського фактора як суспільства, так й окремих особистостей.

Висновки. Результати аналізу кризових чинників макrorівня, що безпосередньо впливають на формування людського фактора в Україні показали, що не зважаючи на позитивну макроекономічну динаміку, що почалася в Україні з 2000 р., існує широкий спектр загроз кризового характеру, який не дозволяє формувати людський фактор відповідний рівню розвинених країн.

Список літератури

1. Статистичний щорічник України за 2008 рік [Текст] / [за ред. О. Г. Осауленко ; відп. за випуск Н. П. Павленко. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 567 с.
2. Чухно, А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України [Текст] / А. А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – С. 296.
3. Статистичний щорічник України за 2002 рік [Текст] / за ред. О. Г. Осауленка ; відп. за випуск В. А. Головка. – К. : Державний комітет статистики України, 2003. – 664 с.

4. Ринкові механізми управління людським розвитком [Текст] : Монографія. – Рівне : ред.-вид. центр НУВГП, 2006. – 310 с.

5. Лібанова, Е. М. Бідність в Україні: сучасний стан та напрями подолання [Текст] // Економічні Есе. Державна соціальна політика і рівень життя населення в Україні. — К., 2002. — Вип. 1 (12). — С. 17.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© Л.Д. Забродська, М.В. Чорна, Г.І. Забродська, 2011.

УДК 658.14:339.37

Т.В. Андросова, канд. екон. наук, проф.

В.О. Козуб, ст. викл.

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Подано результати досліджень з формування системи моніторингу фінансових результатів на підприємствах торгівлі.

Представлены результаты исследований по формированию системы мониторинга финансовых результатов на предприятиях торговли.

Results of researches on formation of system of monitoring of financial results in retail enterprise are presented.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У ринкових умовах для кожного підприємства постає проблема адекватної оцінки свого розвитку, позиціонування у зовнішньому середовищі, виявлення чинників, що зумовлюють економічне зростання. Все зазначене доводить актуальність розробки на кожному підприємстві системи моніторингу за результатами діяльності господарюючого суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування системи моніторингу на підприємстві розглянуто у працях таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як І.О. Бланк, Л.О. Лігоненко, М. Бейкер, М.Х. Мескон, В.В. Бочаров, Г.М. Тарасюк, Ю.Ю. Мороз та ін. [1–7].

Мета та завдання статті. Метою статті є подання результатів дослідження теоретичних та практичних аспектів проблеми формування системи моніторингу на підприємствах роздрібною торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з етапів управління підприємством є моніторинг, який, узагальнюючи існуючі підходи, визначається як система постійного спостереження за певним об'єктом з метою виявлення його відповідності бажаному результату (стану). Послідовність формування системи моніторингу на підприєм-